

Historia kościoła św. Oswalda w Płonkowie – Tom II
History of St. Oswald church in Płonkowo – Volumin II

pod redakcją Małgorzaty Grupy, Krzysztofa Jarzęckiego i Wiesława Nowosada
edition Małgorzata Grupa, Krzysztof Jarzęcki and Wiesław Nowosad

Płonkowo 2018

Wydano dzięki wsparciu finansowemu
Lasów Państwowych – Nadleśnictwo Gniewkowo

Recenzenci / Rewiewers

dr Tomasz Dudziński, dr Agata Ulanowska

Redakcja / Editors

Magdalena Szczepańska

Projekt okładki i skład / Cover design and composition

Tomasz Dudziński

Tłumaczenie na j. angielski / English translation

Ewa Józefowicz

© Copyright by Authors and Parafia Rzymskokatolicka p.w. Św. Maksymiliana Marii Kolbego i Św. Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna, Pierwszych Męczenników Polskich z siedzibą w Płonkowie

ISBN: 978-83-941851-1-4

Wydawca / Editor

Parafia Rzymskokatolicka p.w. Św. Maksymiliana Marii Kolbego i Św. Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna, Pierwszych Męczenników Polskich z siedzibą w Płonkowie, Płonkowo 31, 88-111 Rojewo
www.parafiaplonkowo.pl

Druk / Printing

Eko-Druk Sp.zo.o., Szymany 66, 19-200 Grajewo
www.eko-druk.com, e-mail: biuro@eko-druk.com

Spis treści Contents

<i>Słowo wstępne</i> <i>Foreword</i>	7
Wiesław Nowosad, Małgorzata Grupa, ks. Józef Bachorz <i>Historia kościoła w Płonkowie</i> <i>History of Płonkowo church</i>	11
Magdalena Krajewska, Adrianna Wojciechowska, Tomasz Kozłowski <i>Zmarli pochowani w kryptach kościoła św. Oswalda w kontekście statusu społeczno-ekonomicznego dawnej ludności Płonkowa i okolic. Wstępna analiza antropologiczna</i> <i>The dead buried in the crypts of St. Oswald church in the context of social-economic status of historical populations of Płonkowo and the area. Preliminary anthropological analysis</i>	33
Krzysztof Jarzęcki, Wiesław Nowosad, Małgorzata Grupa <i>Monety a stratygrafia płonkowskiego kościoła</i> <i>Coins and stratigraphy of Płonkowo church</i>	55
Wiesław Nowosad, Małgorzata Grupa, Dawid Grupa <i>Relikty odzieży świeckiej</i> <i>Secular clothes relics</i>	65
Wiesław Nowosad, Małgorzata Grupa, Marcin Nowak <i>Kobiece ozdoby głowy w Płonkowie</i> <i>Woman head ornaments in Płonkowo</i>	81
Sebastian Nowak, Aleksandra Kulesz, Małgorzata Grupa <i>Biżuteria w płonkowskich grobach</i> <i>Jewellery in Płonkowo graves</i>	93
Małgorzata Grupa, Dawid Grupa, Marcin Nowak <i>Pojemnik na kulki zapachowe – moda, prestiż, czy praktyczność?</i> <i>Fashion, prestige or practical reasons? – scents container</i>	107
Małgorzata Grupa, Sebastian Nowak, Wiesław Nowosad <i>Wams, szustokor i żupan – co „mówią” guziki i haftki</i> <i>Jerkins, justacorps, żupan – what buttons and hooks ‘say’</i>	119

Dawid Grupa, Małgorzata Grupa, Wiesław Nowosad <i>Szpilki krawieckie w wyposażeniu grobowym</i> <i>Tailor pins in grave equipment</i>	133
Aleksandra Kulesz, Sebastian Nowak, Krzysztof Jarzęcki <i>Relikty obuwia</i> <i>Footwear relics</i>	145
Magdalena Majorek, Dawid Grupa, Marcin Nowak <i>Wyroby szklane z badań archeologicznych w Płonkowie</i> <i>Glass products from archaeological explorations in Płonkowo</i>	155
<i>Autorzy</i> <i>Contributors</i>	167

Monety a stratygrafia płonkowskiego kościoła Coins and stratigraphy of Płonkowo church

W trakcie badań archeologicznych prowadzonych w Płonkowie w latach 2006–2007 odkryto 246 monet wybitych w okresie od XIV do XX wieku. Duża wartość źródłowa tych znalezisk wynika z faktu, że jest to obecnie największy na Kujawach i jeden z największych w Polsce zespołów luźnych znalezisk monetarnych zarejestrowanych w toku badań archeologicznych (ryc. 1, 2). Z tego względu odgrywa ważną rolę w badaniu różnych kwestii obiegu pieniężnego¹ w tej części Polski. Monety są przy tym jedną z najliczniejszych grup zabytków odkrytych w Płonkowie. To właśnie liczebność oraz chronologia, określona znacznie dokładniej

In the course of archaeological explorations, conducted in Płonkowo between 2006–2007, total of 246 coins, minted from 14th c till 20th c were excavated. Great source value of those finds results from the fact, that it is at present the biggest in Kuyavia and one of the most numerous collection of single monetary finds, registered during archaeological research in Poland (fig. 1, 2). Because of this, it plays a significant role in studies on various questions concerning money circulation¹ in this part of the country. Moreover, coins belong to one of the largest archaeological objects' groups reported in Płonkowo. This is their quantity and

---

¹ O dużym znaczeniu monet z Płonkowa może świadczyć to, że jeszcze nieco ponad 40 lat temu wybitny polski numizmatyk Stanisław Suchodolski w opracowaniu monet pochodzących z badań archeologicznych w Kruszwicy w latach 1948–1973 napisał, że „jest to największy zespół monet luźnych wydobytych w Polsce w czasie badań wykopaliskowych i dotychczas opisanych” (Suchodolski 1974, s. 118). W końcu lat osiemdziesiątych Andrzej Mikołajczyk podjął próbę wstępnej analizy 11 zespołów luźnych znalezisk pochodzących głównie z dużych miast, pisząc, że w przeciwieństwie do skarbów takie znaleziska „do niedawna nikogo nie interesowały” (Mikołajczyk 1987a, s. 205). Przyrost liczby odkrywanych monet jest widoczny również w innych regionach, np. z Supraśla pochodzi zbiór 1228 monet (Paszkiwicz 1996, s. 48), a z kościoła w Gieczu 690 (Paszkiwicz 2010) – oba wzorowo opracowane. Z perspektywy zakresu niniejszej pracy najważniejszym powodem porównywania znalezisk płonkowskich z monetami pochodzącymi z innych stanowisk na Kujawach jest ocena, w jakim stopniu odzwierciedlają obraz obiegu pieniężnego w tym regionie. Kluczowym punktem odniesienia są monety z Perkowa (XVII–XX wiek) pozyskane w trakcie badań powierzchniowych. Serdecznie przy tym dziękujemy dr. Jackowi Rakoczemu za udostępnienie całości dokumentacji i wszystkich niepublikowanych jeszcze materiałów z jego badań w Perkowie. Podobne znaczenie ma skarb 104 siedemnastowiecznych monet znaleziony w Lipiu koło Gniewkowa w 1909 roku (Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 63), najpewniej uformowany w okolicy jego znalezienia. Analogie te pozwalają sądzić, że zespół z Płonkowa bardzo dobrze odzwierciedla obraz obiegu pieniężnego na Kujawach do końca XVIII wieku. Dokładniejsza analiza monet z Płonkowa na tle znalezisk z Czarnych Kujaw zostanie przedstawiona w osobnej pracy.

---

¹ How important coins from Płonkowo are, is evidenced by the fact, that over 40 years ago, an eminent numismatist Stanisław Suchodolski wrote in his work, concerning archaeological coins from Kruszwica explored between 1948–1973, that: ‘it is the biggest collection of single coins, excavated and described during archaeological explorations so far’ (Suchodolski 1974, p. 118). At the end of the 80s of 20th c Andrzej Mikołajczyk took up an attempt of preliminary analysis of 11 collections of single finds coming mainly from big cities, writing that contrary to ‘hoards’, such finds had not been interesting to anybody before’ (Mikołajczyk 1987a, p. 205). Increase of excavated coins is reported also in other regions, e.g. in Supraśl – a collection of 1228 coins (Paszkiwicz 1996, p. 48), the church in Giecz 690 (Paszkiwicz 2010) – both elaborated perfectly. From the perspective of this work’s range, our main reason of comparing Płonkowo finds to coins coming from other sites in Kuyavia, is the estimation, to what extent they depict money circulation in this region. Coins from Perkowo (17th–20th c), obtained during the surface survey, are the key point of reference. These coins are regarded as losses. We would like to express our thanks to Dr. Jacek Rakoczy for sharing with us complete documentation and all unpublished materials from his explorations in Perkowo. Similar significance is attributed to the ‘hoard’ of 104 17th c coins found in Lipie, near Gniewkowo in 1909 (Męclewska, Mikołajczyk 1991, p. 63), formed, the most probably, near the place of its excavating. These analogies allow us to assume that Płonkowo collection depicts well money circulation in Kuyavia by the end of 18th c. More detailed Płonkowo coins analysis on the grounds of coin finds from Czarne Kujawy will be presented in a separate work.

Ryc. 1. Szeląg litewski Zygmunta III Wazy z 1626 r. (fot. D. Grupa)

Fig. 1. Lithuanian shilling of Sigismund III from 1626 (photo D. Grupa)

Ryc. 2. Kwartnik (trzeciak) łobzenicki z 1630 r. (fot. D. Grupa)

Fig. 2. 'Kwartnik' (trzeciak) of Łobzenica from 1630 (photo D. Grupa)

niż w przypadku innych znalezisk, nadają im szczególnie walor poznawczy również w obrębie stanowiska.

Zdecydowana większość monet została odkryta w miejscu, gdzie do października 1939 roku znajdował się drewniany kościół. Widoczne jest przy tym nierównomierne rozłożenie znalezisk zarówno pod względem chronologicznym, jak też ilościowym (Grupa i in. 2015, s. 54–56). Monety z XIV i XV wieku znaleziono tylko we wschodniej części kościoła. Monety z XVI wieku tylko w części centralnej. Monety siedemnastowieczne, wśród których szelągi Jana Kazimierza, tzw. boratynki (Grupa i in. 2015, s. 49, 51, ryc. 50) stanowią około 2/3 ogółu, co jest proporcją typową dla wielu stanowisk (Paszkiwicz 1997, s. 187), zostały rozproszone niemal na całym badanym obszarze. Na terenie kościoła największą część stanowiły jednak wśród znalezisk z wykopu II, usytuowanego w centralnej części kościoła². Monety z wieku XVIII (1752–1797) znaleziono w wykopach zlokalizowanych w okolicach części centralnej, zachodniej i południowej ściany kościoła. Cechą wyróżniającą te znaleziska jest też głębokość zalegania. Niezależnie od wykopu żadnej z monet nie znaleziono bowiem głębiej niż metr poniżej poziomu gruntu. Nieliczne monety z wieku XIX i XX odkryto również na terenie kościoła. Wszystkie

² W wykopie tym znaleziono też między innymi ort toruński Jana Kazimierza z 1655 (Grupa i in. 2015, s. 51, ryc. 48) i szeląg koronny z 1650 roku (Grupa i in. 2015, ryc. 49). Obie monety znajdowały się na tej samej głębokości – 86,76 m n.p.m. – tuż poniżej poziomu ziemi. Znacznie głębiej (85,97 m n.p.m.) znaleziono lekko wytartą pruską monetę o nominale 1/3 talara z 1776 roku (Grupa i in. 2015, s. 52, ryc. 54).

chronology, defined much more precisely than other finds, what gives them exceptional scientific value within this site.

The vast majority of coins was excavated in the place, where a wooden church had been standing until October 1939. Irregular occurrence of finds around the explored area, both chronological and quantitative, is clearly seen (Grupa et al. 2015, pp. 54–56). Coins from 14th c and 15th c were found only in eastern church sector. Coins from 16th c appeared only in the structure's central part. 17th c coins, including 'shillings' of John Casimir, so-called 'copper shillings' (Grupa et al. 2015, p. 49, 51 – fig. 50), constitute about 2/3 of all finds, what is rather a typical proportion for many sites (Paszkiwicz 1997, p. 187), were scattered almost all around the studied area. In the place of the church, however, they were concentrated in trench II, situated in central church part². Coins from 18th c (1752–1797) were found in trenches localized near central, western and southern church walls. The deposition depth was a distinguishing feature of that find. Regardless the trench, none of the coins was found deeper, than one meter below the ground level. Only few coins representing 19th c and 20th c were excavated in the church, and all were situated very shallow, in humus layer. The most numerous collection was excavated in

² This trench contained, among others, Toruń 'eighteen groschen' of John Casimir from 1655 (Grupa et al. 2015, p. 51, fig. 48) and a crown 'shilling' from 1650 (Grupa et al. 2015, fig. 49). Both coins were situated at the same depth – 86.76 m AMSL – just below the ground level. A little deeper (85.97 m AMSL) a slightly rubbed Prussian coin from 1776, of denomination of 1/3 of a thaler from 1776 (Grupa et al. 2015, p. 52, fig. 54).

odkryte w trakcie eksploracji występowały bardzo płytko w warstwie humusowej. Największa liczba monet została odkryta w wykopach II, V i XI, tworząc wyraźne skupisko. I chociaż bez zbytnej przesady można stwierdzić, że „każdy centymetr ziemi pod posadzką kościoła został wykorzystany jako cmentarz” (Grupa i in. 2015, s. 37), to praktyka deponowania monet w płonkowskich grobach, jak widać, wcale nie była powszechna. Opisane prawidłowości dotyczące miejsca znalezienia monet są zbieżne z wnioskami opartymi na analizie układów stratygraficznych. Wyróżniono kilka faz istnienia kościoła, a rozproszenie monet może być związane z jego rozbudową, co oznacza też powiększanie obszaru będącego uprzywilejowanym miejscem pochówku. Z drugą fazą istnienia kościoła, datowaną od XVI wieku, związane jest istnienie dwóch murowanych krypt, oznaczonych jako A (wykop IIa), B – złożona prawdopodobnie z dwóch pomieszczeń (wyk. XI oraz Vd), oraz z trzecią fazą – krypta C (wyk. Ib). Na podstawie stratygrafii oraz cech konstrukcyjnych dwie pierwsze są datowane na wiek XVI, a ostatnia na XVIII. W każdej znaleziono monety, chociaż były one rozłożone bardzo nierównomiernie – w krypcie A znaleziono dwie szt., w krypcie C cztery, a w krypcie B aż 111³. W krypcie A odkryto pruski szeląg Albrechta Hohenzollerna z 1559 oraz szeląg koronny Jana Kazimierza z 1664 roku. W krypcie C trzy szelągi litewskie Jana Kazimierza, w tym jeden z czytelną datą 1666, oraz trojak koronny Jana III Sobieskiego z 1684 roku (Gumowski 1955, nr 1306?) pokruszony na kilkanaście fragmentów. Monety z wykopów XI i Vd, gdzie znajdowała się krypta B, wyróżniają się na tle pozostałych monet z Płonkowa. Już samo zestawienie znalezisk pochodzących z tego miejsca z monetami odkrytymi w innych częściach stanowiska wskazuje między innymi, że pochodzi stamtąd większość monet jagiellońskich, większość szelągów okupacyjnych bitych w imieniu królów szwedzkich w Elblągu i Rydze (ryc. 3), obie monety Stanisława Augusta oraz trojak wybity dla Prus Południowych w 1797 roku (Grupa i in. 2015, s. 53, ryc. 55), będący najmłodszą monetą w tym zespole – wyniki tyleż ciekawe, co mogące skłaniać do błędnych wniosków. Kluczowe znaczenie ma ich analiza z uwzględnieniem głębokości zalegania. W I warstwie mechanicznej odkryto grosz Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1779 roku. Już w II warstwie

Ryc. 3. Szeląg ryski Gustawa Adolfa z 1628 r. (fot. D. Grupa)
Fig. 3. Riga shilling of Gustavus Adolphus from 1628 (photo D. Grupa)

trenches II, V and XI, creating a significant concentration. Although, it can be assumed that ‘every inch of ground under the church floor was used as a cemetery’ (Grupa et al. 2015, p. 37), practice of depositing coins in Płonkovo graves, was not so common, as we can observe. Described regularities referring to places of excavating coins are analogous with conclusions based on analysis of stratigraphical configurations. Several stages of the church existence were distinguished and the coins disperse can be connected with its expanding, what means also expansion of the privileged burial area. With the second phase of the church’s existence, dated from 16th c, reports also present the existence of two bricked crypts, marked as A (trench IIa), B – consisting probably of two rooms (trenches XI and Vd), and with the third phase – crypt C (trench Ib). Basing on stratigraphy and constructive features, two first crypts are dated from 16th c, and the last one from 18th c. Each of them contained coins, although placed irregularly – in crypt A there were two artifacts, in crypt C – four, and in crypt B as many as 111 items³. Crypt A delivered one Prussian shilling of Albrecht Hohenzollern from 1559 and a crown ‘shilling’ of John Casimir from 1664. Crypt C contained three

³ Dla porównania – z najbliższych stanowisk, na których znaleziono luźne monety nowożytny, z Perkowa pochodzi ogółem 81 monet nowożytnych, z których najstarsze to fragment półtoraka Zygmunta III Wazy oraz szeląg ryski Gustawa Adolfa, oba bez czytelną daty, a z Kłopotu pod Inowrocławiem 27 monet (najstarszy szeląg litewski Jana Kazimierza z 1666). Dziękujemy p. Jackowi Rakoczemu i p. Marcinowi Woźniakowi za szczególnie informacje dotyczące tych znalezisk oraz zgodę na ich wykorzystanie.

³ Comparing the nearest sites, where modern times single coins were excavated, Perkowo delivered total of 81 modern period coins, the oldest of which is a fragment of ‘półtorak’ (one-and-a-half) of Sigismund III Vasa and Riga ‘shilling’ of Gustavus Adolphus, both with unreadable dates, and the site in Kłopot near Inowrocław 27 coins (the oldest – Lithuanian ‘shilling’ of John Casimir from 1666) and a token, probably from 19th c. We would like to thank Mr. Jacek Rakoczy and Mr. Marcin Woźniak for detailed information concerning these finds and their agreement to use them.

odkryto niekompletny szkielet (brakowało m.in. czaszki) oraz grosz Stanisława Augusta z 1767 i szelągi Jana Kazimierza. Około pół metra poniżej powierzchni gruntu znaleziono denar Władysława Jagiełły (Kubiak I, B, 20) oraz denary Władysława Warneńczyka (Kubiak II, 1 oraz II, 2). Dwie pierwsze monety zalegały w południowo-wschodniej części wykopu XI, a ostatnia w rozszerzeniu tego wykopu w kierunku wschodnim, oznaczonym w dokumentacji jako wykop XIa. Różnica poziomu zalegania tych trzech monet wynosiła 2 cm. Poniżej znajdowało się rumowisko, będące zawalonym sklepieniem krypty (Grupa i in. 2015, s. 32–33, ryc. 19–20). W trakcie eksploracji rumowiska odkrytego w znacznej części wykopu oraz otaczającej go warstwy ziemi znaleziono monety z XVII wieku – szelągi Jana Kazimierza i szeląg ryski Krystyny. Obecność monet Jagiełły i Warneńczyka, znalezionych dość blisko siebie na podobnej głębokości, być może wynika z faktu, że po zawaleniu się sklepienia krypty wykonano szereg prac mających na celu wyrównanie poziomu gruntu i zasypanie powstałego otworu. W tym celu nawieziono określoną ilość ziemi, w której mogły zalegać monety młodsze, z późniejszego obiegu. Prawdopodobnie, jak można sądzić po planigrafii znalezisk ułożonych pod względem chronologicznym, nawieziona gleba pochodziła z najbliższego sąsiedztwa na terenie kościoła, może z poziomu użytkowego ówczesnego cmentarza parafialnego, który funkcjonował wokół budynku. Ogólnie układ stratygraficzny zarejestrowany powyżej zawaliska wydaje się klarowny i łatwy do interpretacji. Warstwy zalegające poniżej są za to mocno przemieszane. W warstwie VI odkryto szeląg Michała Kuchmeistera (jest to jedyna moneta krzyżacka znaleziona w tym wykopie), a w warstwie XII, najgłębszej eksplorowanej, obok szkieletu 12 odkryto denar Maksymiliana II z 1565 roku oraz szeląg litewski z 1666, szeląg koronny bez czytelnej daty i szeląg pruski z 1630 lub 1633 roku. Z tego też powodu jesteśmy ostrożni w wyciąganiu poważniejszych wniosków w kwestii łączenia poszczególnych egzemplarzy monet z konkretnymi pochówkami, określanymi jako obol dla zmarłych (Grupa i in. 2015, s. 56), np. szeląg Stefana Batorego z 1583 lub 1585 znaleziony po prawej stronie zuchwy (czaszka 6), zalegający w warstwie VII, tuż powyżej zawalonego sklepienia. Podobne wątpliwości miewają też badacze innych stanowisk (Siwiak w druku). Jak wspomniano, układ warstw zalegających powyżej zawaliska jest dość klarowny i łatwy do interpretacji jako efekt prac porządkowych prowadzonych w obiekcie po zawaleniu się sklepienia krypty, a warstwy poniżej jako zawartość krypty, które wprawdzie mogły być wielokrotnie przekopywane czy porządkowane w czasie funkcjonowania krypty, ale bez czytelnych śladów ich naruszenia po zawaleniu sklepienia. W pełni zasadne będzie zatem podzielenie monet znalezionych powyżej i poniżej zawaliska jako dwóch

Lithuanian ‘shillings’ of John Casimir, including one item with a clearly readable date 1666, and a crown ‘three groschen’ of John III Sobieski from 1684 (Gumowski 1955, no. 1306?), crushed into several fragments. Coins from trenches XI and Vd, where crypt B was identified, distinguish in the background of the other Płonkovo monetary finds. Even simple comparison of finds coming from this place with coins, excavated in other parts of the site indicates, among others, that majority of these coins are Jagiellonian money, most of ‘shillings’ belonging to occupation periods, minted in the names of Swedish kings in Elbląg and Riga (fig. 3), both coins of Stanisław August and a ‘three groschen’ minted for Southern Prussia in 1797 (Grupa et al. 2015, p. 53, fig. 55), being the youngest coin in this collection – the results both – interesting and provoking false conclusions. The key significance is in their analysis in reference to the depth of their deposition. In 1st mechanical layer a grosch of Stanisław August Poniatowski from 1779 was excavated. In 2nd layer, incomplete skeleton (there was no skull, among others) was excavated, together with a grosch of Stanisław August from 1767 and ‘shillings’ of John Casimir. About half a meter below the ground level, a denarius of Władysław Jagiełło was found (Kubiak I, B, 20) and denarii of Władysław of Varna (Kubiak II, 1 and II, 2). Two first coins were deposited in south-eastern part of trench XI, and the last one in its extension towards the East, marked in the documentation as trench XIa. Deposition level difference of these three coins was 2 cm. There was rubble below, from the crypt’s collapsed ceiling (Grupa et al. 2015, pp. 32–33, fig. 19–20). During the rubble exploration, which was reported in a bigger part of the trench and the ground surrounding it, coins from 17th c were found – ‘shillings’ of John Casimir and one Riga ‘shilling’ of Christina. Presence of coins of Jagiełło and Władysław of Varna, found close to each other and at similar depth, can result from the fact, that after the crypt ceiling had collapsed, some works leveling the ground and filling the created hole had to be done. To perform it, mass of earth had to be brought, which could have contained the younger coins, from later circulation periods. As we can deduce from the finds’ planigraphy situated chronologically, the brought earth might have come from the closest vicinity in the church area, probably from the usable level of the functioning parish cemetery, located around the building. Generally, stratigraphic composition registered above the gob seems to be clear and easy to interpret, while layers deposited below are strongly mixed up. Layer VI delivered a ‘shilling’ of Michael Kuchmeister (it is the only Teutonic coin found in this trench), and in layer XII, explored the deepest, beside a skeleton 12, a denarius of Maximilian II from 1565 was spotted and a Lithuanian ‘shilling’ from 1666, a crown

Ryc. 4. Węgierski denar Maksymiliana II z 1573 r. (fot. D. Grupa)

Fig. 4. Hungarian denarius of Maximilian II from 1573 (photo D. Grupa)

zespołów. Powyżej zawaliska znaleziono 26 monet⁴ z wieku XVIII – dwie Stanisława Augusta i jedną Augusta III (Grupa i in. 2015, s. 51, ryc. 53) oraz z XVII – szeląg elbląski Gustawa Adolfa z 1633, szeląg ryski i elbląski królowej Krystyny oraz 20 boratyniek (dziewięć koronnych, dziewięć litewskich, fałszywa koronna i prawdopodobnie fałszywa litewska). Poniżej zawalonego sklepienia znaleziono 52 monety: szeląg Michała Küchmeistera (wybity przed reformą monetarną), poważnie uszkodzony na skutek korozji denar prawdopodobnie Władysława Warneńczyka (Kubiak II, a?), brakteat elbląski Kazimierza Jagiellończyka (Kop. 7059), denar Zygmunta Starego lub jego syna, węgierskie denary z 1573 (ryc. 4) i 1585 roku (Grupa i in. 2015, s. 50, ryc. 45), szeląg Stefana Batorego, dwa szelągi pruskie: z 1630 lub 1633 oraz 1658, dwa szelągi ryskie Gustawa Adolfa (ryc. 3), dwa szelągi ryskie, dwa elbląskie, jeden inflancki Krystyny. Najmłodszymi monetami znalezionymi w tym zespole były szelągi Jana Kazimierza – 15 koronnych, 15 litewskich, trzy fałszywe koronne i jeden fałszywy litewski. Na tej podstawie można sądzić, że najbardziej prawdopodobnym czasem zawalenia sklepienia krypty jest czas przed emisją grosza Augusta III z 1755 roku. W obiegu znajdowałyby się wówczas pewna liczba szelągów Jana Kazimierza. W pełni akceptowalna jest więc datacja tego zdarzenia na czas (krótko?) przed rokiem 1708, kiedy w inwentarzu wymieniono *sklepy pozawalane* (Kronika, s. 9). Na pierwsze lata wieku XVIII wskazuje nie tylko

⁴ Podane liczby odnoszą się do egzemplarzy, które zostały znalezione w warstwie i namierzone, dlatego też są niższe od podanych w ogólnych zestawieniach, obejmujących również monety znalezione na hałdzie (Grupa i in. 2015, s. 55–56).

‘shilling’ with unreadable date and a Prussian ‘shilling’ from 1630 or 1633. Taking all these facts into account, we are very cautious in drawing more serious conclusions, concerning particular coin examples and attributing them to particular burials, defining them as ‘an obol for the dead’ (Grupa et al. 2015, s. 56), e.g. a ‘shilling’ of Stephen Bathory from 1583 or 1585 found on the right side of the mandible (a skull 6), deposited in layer VII, just below the collapsed vault. Similar doubts are also reported by researchers of other sites (Siwiak in printing). As it was mentioned above, the composition of layers deposited above the gob is rather obvious and easy to be interpreted as a result of clearing works in the object after the crypt vault collapse, and the layers below – as the crypt contents, which of course could have been dug through or leveled during the crypt functioning, but without visible signs of their disturbance after the crypt had collapsed. Therefore, it is absolutely reasonable to divide the coins excavated above and below the gob into two separated collections. Above the rubble, 26 coins were found⁴ originating from: 18th c – two of Stanislaw August and one of Augustus III (Grupa et al. 2015, p. 51, fig. 53), and from 17th c – Elbląg ‘shilling’ of Gustavus Adolphus from 1633, Riga ‘shilling’ and Elbląg ‘shilling’ of queen Christina, as well as 20 copper shillings (nine crown ones, nine Lithuanian ones, false crown and probably false Lithuanian). Below the collapsed vault, 52 coins were excavated: a ‘shilling’ of Michał Küchmeister (minted before the monetary reform), a denarius of Władysław of Varna, seriously damaged as a result of corrosion (Kubiak II, a?), an Elbląg bracteate of Casimir the Jagiellon (Kop. 7059), a denarius of Sigismund I the Old or his son’s, Hungarian denarii from 1573 (fig. 4) and 1585 (Grupa et al. 2015, p. 50, fig. 45), a ‘shilling’ of Stephen Bathory, two Prussian ‘shillings’: from 1630 or 1633 and 1658, two Riga ‘shillings’ of Gustavus Adolphus (fig. 3), two Riga ‘shillings’, two Elbląg ones, and one Livonian of Christina, ‘shillings’ of John Casimir – 15 crown ones, 15 Lithuanian ones. Three false crown ‘shillings’ and one false Lithuanian ‘shilling’ were the youngest coins excavated in this assembly. Basing on these finds, we can suppose that the crypt probably had collapsed before the time of Augustus’s III groschen’s emission in 1755. There was a number of ‘shillings’ of John Casimir at that time in circulation. Therefore, the date of the event is accepted as the period (short?) before 1708, when the inventory reports ‘ceilings collapsed’ (Kronika, p. 9). First years of 18th c are indicated by not only lack of Augustus’ III coins in

⁴ The given numbers refer to examples, which were found in the layer and measured, therefore they are lower than the ones given in general statements, referring also to coins excavated in the heap (Grupa et al. 2015, pp. 55–56).

brak monet Augusta III w warstwach poniżej rumoszu powstałego w wyniku zawalenia się ceglanego sklepienia krypty, ale też zbliżona liczba szelągów koronnych i litewskich Jana Kazimierza⁵. Naturalne jest przy tym przypuszczenie, że egzemplarze znalezione powyżej, jako dłużej pozostające w obiegu, powinny być bardziej zniszczone na skutek ich eksploatacji w trakcie użytkowania. Można więc przyjąć, że na skutek naturalnego wycierania ich powierzchni w trakcie użytkowania poszczególne egzemplarze powinny stracić w sposób zauważalny na swej wadze. Okazuje się jednak, że średnia waga szelągów koronnych (1,05 g) i litewskich (1,07 g) znalezionych powyżej zawaliska jest niemal identyczna jak znalezionych poniżej (odpowiednio 1,04 i 1,03 g)⁶. Może to świadczyć o tym, że boratynki znalezione powyżej nie były deponowane po zawaleniu krypty przez wyjęcie z obiegu na początku XVIII wieku, ale znajdowały się w ziemi prawdopodobnie tak długo, jak egzemplarze znalezione poniżej, a zostały przeniesione w trakcie prac porządkowych w taki sam sposób jak wspomniane wyżej trzy denary jagiellońskie, z tym że prawdopodobnie dostały się tam wraz z ziemią pierwotnie zalegającą znacznie płycej. Za egzemplarze zdeponowane w tym miejscu po zawaleniu krypty w inny sposób niż przez przyniesienie z ziemi należałoby zatem uznać tylko trzy monety z XVIII wieku – grosze Augusta III i Stanisława Augusta.

Krypta B, jak wspomniano, mogła się składać z dwóch pomieszczeń. W drugim z nich, odkrytym w wykopie Vd, nie znaleziono stropu ani *in situ*, ani rumoszu mogącego świadczyć o jego zawaleniu. Najpłycej występowały boratynki oraz szeląg koronny Augusta III bez czytelnej daty i trojak Prus Południowych z 1797 roku. W głębszych warstwach, ewidentnie przemieszanych, znaleziono denar Władysława Jagiełły (Kubiak I, B), denar gdański Zygmunta Augusta z 1555 roku (Kop. 7351), Schüsselpfennig hrabstwa Königstein-Eppstein z czasów Ludwiga zu Stolberg (1544–1574), trzy krajcary austriackie z 1633 roku (Grupa i in. 2015, s. 51, ryc. 52), dwa szelągi elbląskie Gustawa Adolfa, szeląg

layers below the rubble made as a result of brick crypt vault collapse, but also by similar number of crown and Lithuanian ‘shillings’ of John Casimir⁵. There is an assumption, of course, that examples found above, as the ones being longer in market circulation should be more damaged as an effect of their exploitation during use. Therefore, it can be accepted, that as a result of natural surface rubbing during using or intentional edges rubbing (damaging coins), particular examples should lose their weigh substantially. It turns out, though, that crown ‘shillings’ average weight (1.05 g) and Lithuanian ones (1.07 g) excavated above the rubble is almost identical with the ones found below (respectively 1.04 and 1.03 g)⁶. It can evidence that copper shillings found above had not been deposited after the crypt had collapsed, by not using them in a market in the beginning of 18th c, but had been buried in the ground as long as the examples found below, and they had been relocated during clearing works the same way, as the three Jagiellonian denarii, mentioned before, although they had got there together with soil deposited originally much shallow. Only three coins from 18th c – groschen of Augustus III and Stanislaw August – should be regarded as examples deposited in this place after the crypt collapse in some other way, than bringing them in the place together with the filling soil.

Crypt B, as it was remarked, could have consisted of two rooms. The other room, excavated in trench Vd, did not reveal any sign of a vault, either *in situ*, or any rubble, being a trace of its collapse. Coins excavated in the most shallow layer consisted of copper shillings and a crown shilling of Augustus III, without readable date and a three groschen of Southern Prussia from 1797. Deeper, clearly mixed layers included a denarius of Władysław Jagiełło (Kubiak I, B), Gdańsk denarius of Sigismund Augustus from 1555 (Kop. 7351), a Schüsselpfennig of Königstein-Eppstein county from Ludwig zu Stolberg’s times (1544–1574), three Austrian kreutzers from 1633 (Grupa et al. 2015, p. 51 – fig. 52), two Elbląg shillings of Gustavus Adolphus, Elbląg and Christina’s

---

⁵ Borys Paszkiewicz zauważył, że „w czasie swojej emisji boratynki koronne dominowały w Polsce, a litewskie na Litwie, z czasem zaś wymieszaly się na rynku” (Paszkiewicz 1997, s. 189).

⁶ Średnia waga oryginalnych szelągów koronnych odkrytych w obrębie całego stanowiska wynosi 1,05 g, a litewskich 1,06 g. Istotna różnica widoczna jest dopiero w średniej wadze egzemplarzy uznanych z pewnością za fałszywe – koronnych 0,63 g, a litewskich 1,20 g; egzemplarze prawdopodobnie fałszywe mają średnią wagę odpowiednio 0,98 i 1,03 g. Wyniki te znacznie różnią się od uzyskanych przez E. Hanc-Maik w trakcie badań skarbu 201 boratynek z Dąbrówki Małej, o zbliżonej liczbie szelągów koronnych i litewskich, gdzie średni ciężar fałszywych szelągów koronnych wynosił 0,96 g, a litewskich 0,72 g (Hanc-Maik 2003, s. 118).

---

⁵ Borys Paszkiewicz noticed that ‘In the time of their emission, crown copper shillings dominated in Poland, while Lithuanian ones – in Lithuania, with time they mixed in the market’ (Paszkiewicz 1997, p. 189).

⁶ Average weight of original crown shillings excavated within the range of the whole site is 1.05 g, and Lithuanian ones – 1.06 g. Significant difference is seen only in average weight of examples regarded as evidently false – crown ones 0.63 g, and Lithuanian ones 1.20 g; examples regarded as probably false have their average weight – respectively – 0.98 and 1.03 g. These results differ much from the ones obtained by E. Hanc-Maik during examinations of a hoard consisting of 201 copper shillings from Dąbrowa Mała with similar number of crown and Lithuanian shillings, where average weight of false crown shillings was 0.96 g, and Lithuanian ones 0.72 g (Hanc-Maik 2003, p. 118)

elbląski i ryski Krystyny, 22 szelągi Jana Kazimierza (13 koronnych i dziewięć litewskich), szeląg koronny Augusta III z 1753 roku. Gdyby podzielić te monety pod względem zalegania powyżej lub poniżej stropu znalezionej w wykopie XI⁷, to ponad poziomem spodziewanego stropu krypty znalazłyby się emisje Augusta III, Prus Południowych i 10 boratynek (pięć koronnych i pięć litewskich), czyli 12 monet, a „poniżej” osiem szelągów koronnych i cztery litewskie Jana Kazimierza oraz pozostałe wymienione wyżej monety – ogółem 28 sztuk. Widać więc zasadniczo szereg podobieństw do znalezisk z wykopu XI, ale też istotnych różnic – monet w wykopie Vd było znacznie mniej, a wśród nich znajdowały się, nieliczne wprawdzie, monety „egzotyczne” jak Schüsselpennig i trzy krajcary. W związku z tym należy jeszcze raz dokładnie rozważyć dostępne źródła dotyczące układu krypty B – czy był to jeden obiekt, czy dwa przylegające do siebie, lecz niemające przejścia⁸. Na drugą możliwość wskazują nie tylko znaleziska monet, ale też być może zapis z inwentarza mówiący o *sklepaceh* – czy chodziło o krypty A i B, czy oba pomieszczenia krypty B, czy może o trzy różne obiekty sklasyfikowane przez ekipę badawczą jako krypty A i B? Układ stratygraficzny wskazuje, że sklepienie w wykopie Vd prawdopodobnie nie zawaliło się razem z tym odkrytym w wykopie XI, ale było celowo rozebrane (możliwe, że z powodu złego stanu po zawaleniu tego w sąsiednim pomieszczeniu). Następnie teren został wyrównany ziemią zawierającą tylko boratynki i w przeciwieństwie do wykopu XI nadal był używany jako miejsce grzebania zmarłych. Wskazywałby na to szeląg Augusta III z 1753 roku (Kop. 2059?). Moneta została znaleziona około metra poniżej poziomu gruntu, znacznie głębiej niż jakakolwiek inna osiemnastowieczna moneta z Płonkowa. Podobne dwie z tego samego roku znalezione w sąsiednim przylegającym wykopie (Vc), jedną w humusie (Kop. 2060), a kolejną (Kop. 2057) ułożoną na deskach wieka trumny wraz z boratynką litewską z 1661 roku, koronną z 1664 i dwoma koronnymi bez czytelnej daty⁹. Ze źródeł pisanych wiadomo, że w „starym” kościele grzebano zmarłych jeszcze w listopadzie 1753 roku, a w nowym już w połowie 1754 pochowano chłopca z Dobiesławic, Macieja (Nowosad, Grupa, Bachorz w tym tomie) oraz innych. Inną możliwością jest łączenie tych monet z budową „nowego” kościoła. Oczywiście, monety te mogły trafić do ziemi nieco później niż

---

⁷ Nie wiadomo czy oba sklepienia runęły jednocześnie, czy znajdowały się na tych samych poziomach itd. Są to zatem rozważania czysto teoretyczne.

⁸ Tym samym należałoby założyć istnienie wejścia do krypty odsłoniętej w wykopie Vd z wnętrza kościoła.

⁹ Czwartą szeląg z tego roku (Kop. 2064) został znaleziony w Płonkowie w wyk. II. Moneta była nieznacznie wytarta.

Riga shillings, 22 shillings of John Casimirus (13 crown and nine Lithuanian), crown shilling of Augustus III from 1753. Dividing these coins into groups taking their deposition place into account, below or above the vault, excavated in trench XI⁷, we would obtain the result as follows: over the supposed crypt vault level there would be emissions of Augustus III, Southern Prussia and 10 copper shillings (five crown and five Lithuanian), i.e. 12 coins, and ‘below’ – eight crown shillings and four Lithuanian ones of John Casimir, as well as the other, mentioned above – total of 28 items. There are some clear similarities with the finds from trench XI, but there are differences, too – there were fewer coins in trench Vd, and they included, single, but ‘exotic’ coins, like Schüsselpennig and three kreutzers. Due to these facts, accessible sources concerning the crypt B composition must be considered once again – to state, if it was one compact structure, or two adjacent rooms without any passage⁸. The other possibility is pointed out by not only the coins finds, but also the notice from the inventory saying about *ceilings* – did the inspectors mean crypts A and B, or both rooms of crypt B, or finally, three different objects, classified by the research team as crypts A and B? Stratigraphic composition indicates, that the vault in trench Vd did not collapse probably together with the one excavated in trench XI, but was dismantled intentionally (as a result of poor condition after the collapse of the ceiling in the neighboring room). Next the ground was leveled using soil containing only copper shillings and contrary to trench XI was still used as a burial place, what could be deduced looking at a shilling of Augustus III from 1753 (Kop. 2059?). The coin was excavated about one meter below the ground level, much deeper than any other 18th c coin from Płonkovo. Two similar coins were explored the same year from the neighboring adjacent trench (Vc), one in humus (Kop. 2060), and the other (Kop. 2057) placed on coffin lid planks, together with Lithuanian copper shilling from 1661, a crown one from 1664 and two crown ones with unclear dates⁹. Written sources deliver information that the ‘old’ church was still a burial place in November 1753, and the new one served for that purpose in half of 1754, when a peasant Maciej from Dobiesławice (Nowosad, Grupa, Bachorz in this volume) and some other people were buried there. The other hypothesis is associating these coins with erecting a new church. These coins,

---

⁷ We do not know, of course, if both vaults had collapsed in the same time, if they had been placed at the same level, etc. These are only theoretical assumptions.

⁸ Thereby, we should assume the existence of the entrance to the crypt, excavated in trench Vd, from the church interior.

⁹ The fourth shilling from that year (Kop. 2064) was excavated in Płonkovo in trench II. The coin was slightly rubbed out.

w latach 1753–1754. Emisje Augusta III i późniejsze mogą być interpretowane jako świadectwo odchodzenia od zwyczaju depowania monet w grobach.

W krypcie C, datowanej na wiek XVIII, znaleziono tylko cztery monety. W krypcie kościoła w Gniewkowie o podobnej chronologii monet nie znaleziono, chociaż niewykluczone, że zostały stamtąd zabrane w okresie późniejszym (Majorek, Grupa 2014). Wspomniano wyżej, że monety z Płonkowa dość dobrze odzwierciedlają masę pieniądza znajdującą się w obiegu. Oczywiście boratynki zdecydowanie dominują na różnych stanowiskach, nie tylko w Płonkowie, gdzie znajdowały się kościół i cmentarz, ale też przykładowo w pobliskim Perkowie, gdzie takich obiektów nie było, a monety te stanowiły ponad połowę wszystkich nieantycznych. Na obu stanowiskach podobny jest stosunek liczby monet Jana Kazimierza do monet Augusta III – ok. 21 : 1 oraz Augusta III do Stanisława Augusta Poniatowskiego – ok. 4 : 1. Mniejszy jest w Płonkowie procentowy udział emisji Prus Południowych i zdecydowanie mniejszy monet Królestwa Polskiego, chociaż można to ewentualnie tłumaczyć nieco mniejszą odległością od granicy i całym szeregiem zjawisk z tym związanych, m.in. przemysłem (Kolberg 1867, s. 57–58), czemu szczególnie sprzyjały lasy. Brak w Płonkowie monet Księstwa Warszawskiego i Wielkiego Księstwa Poznańskiego, które znaleziono w Perkowie, choć w świetle literatury i wstępnej kwerendy muzealnej są rzadko znajdowane w trakcie wykopalisk (Mikołajczyk 1987b), chociaż nie należą do rzadkich monet. Ogólnie skłonni jesteśmy tłumaczyć ten stan raczej metodą prowadzonych niegdyś badań niż faktycznym ich brakiem na stanowiskach, w przypadku Płonkowa zarzut ten odpada. Jak zatem inaczej wytłumaczyć fakt, że pod koniec XVIII wieku monety znalezione w kościele i na cmentarzu przestają odzwierciedlać obieg pieniężny? Chyba tylko tym, że z masy dostępnych monet zaprzestano losowego wybierania najniższych nominałów i celowego pozostawiania ich w tych miejscach.

could have been deposited in the ground a little later, than between 1753–1754. Emissions of Augustus III and later can be interpreted as the evidence of giving up the tradition of depositing coins in graves.

Crypt C, dated from 18th c, contained only four coins. Exploring the crypt of Gniewkowo church with similar chronology, no coins were found at all, although it cannot be excluded that they had been taken away from there in later period (Majorek, Grupa 2014). It was remarked earlier, that coins from Płonkowo depict well money mass being in circulation. Copper shillings, of course, definitely dominate in various sites, not only in Płonkowo, where there had been a church and cemetery, but also in near Perkowo, where such objects had not existed, while these coins were over a half of all non antique ones, excavated there. In both sites we observe similar proportions of numbers of coins of John Casimir to coins of Augustus III – about 21 : 1 and coins of Augustus III to coins of Stanisław August Poniatowski – about 4 : 1. Płonkowo registers smaller percentage participation of Southern Prussia emission and definitely smaller number of coins of Polish Kingdom, although it can be explained by slightly smaller distance from the border and a number of phenomena related to it, like, e.g.: smuggling (Kolberg 1867, pp. 57–58), which was eased by surrounding forests. We did not report in Płonkowo any coins of the Duchy of Warsaw or the Grand Duchy of Posen, which were found in Perkowo, although in the light of literature and preliminary museum query, they are regarded as very rare finds (Mikołajczyk 1987b). Generally we are explaining the fact rather by precision of exploration from the past, than their lack in archaeological sites; in case of Płonkowo this accusation is unjustified. How to explain then that by the end of 18th c coins excavated in the church and the cemetery no longer depict money circulation? The only explanation for today is the fact that from the mass of accessible coins, people stopped choosing accidental coins for intentional depositing in these locations (i.e. graves).

Bibliografia / Bibliography

- Grupa M., 2015, Kozłowski T., Krajewska M., Grupa D., Janowska N., Jarzęcki K., Kurzawa D., Mucha N., Nowak M., Nowak S., Przymorska-Sztuczka M., Słomczewska M., Wojciechowska A., Majorek M., 2015, *History of St. Oswald church in Płonkovo, Historia kościoła św. Oswalda w Płonkowie*, t. 1, Płonkovo.
- Gumowski M., 1955, *Mennica bydgoska*, Bydgoszcz.
- Hanc-Maik E., 2003, *Skarb szelągów Jana Kazimierza z Dąbrówki Małej koło Brzezin*, Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria numizmatyczna i konserwatorska, nr 12, s. 109–133.
- Kolberg O., 1867, *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*, Ser. III. Kujawy. Cz. I, Warszawa.
- Kronika, 1900–1970, *Kronika kościelna (Archiwum Parafii w Płonkowie)*.
- Kubiak S., 1970, *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław.
- Majorek M., Grupa M., 2014, *Kościół p.w. św. Konstancji i św. Mikołaja w Gniewkowie: w świetle badań archeologicznych*, [w:] *Pamięć, tradycja, trwanie: szkice z dziejów Gniewkowa i okolic*, red. T. Łaszkiwicz, Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Inowrocławiu, Inowrocław, s. 91–105.
- Męciewska M., Mikołajczyk A., 1991, *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski: inwentarz II*, Wrocław.
- Mikołajczyk A., 1987a, *Wstępna charakterystyka monet nowożytnych ze znalezisk drobnych w Polsce*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XXXI, 1987, z. 4(122), s. 205–212.
- Mikołajczyk A., 1987b, *Materiały numizmatyczne do poznania lokalnego rynku monetarnego w okresie rozbiorów Polski i na początku XIX wieku*, Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria numizmatyczna i konserwatorska, nr 7, 1987, s. 39–58.
- Paszkiewicz B., 1996, *Znaleziska numizmatyczne pod Monastirem Błahowieszczeńskim w Supraślu*, Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, 11, s. 25–64.
- Paszkiewicz B., 1997, *Monety z badań archeologicznych w Jakuszowicach. W sprawie chronologii monet raciborskich w późnym średniowieczu*, Notae Numismatae, t. 2, Kraków, s. 179–192.
- Paszkiewicz B., 2010, *Monety z kościoła św. Mikołaja w Gieczu*, Biblioteka Studiów Lednickich Fontes 4, Lednica.
- Siwiak W., w druku, *Groby z darami monetarnymi z XV–XVII wieku z przykościelnego cmentarza kościoła Marii Panny bydgoskich karmelitów*.
- Suchodolski S., 1974, *Kruszwica, pow. Inowrocław. Monety z badań wykopaliskowych z lat 1948–1973*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XVIII, z. 2, s. 112–119.